



LUND UNIVERSITY

Review of Andreas Manhag, "Kraftstorg. Lunds mittpunkt och baksida under 500 år" (2017)

Wienberg, Jes

Published in:
Kyrkohistorisk årsskrift

2020

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Wienberg, J. (2020). Review of Andreas Manhag, "Kraftstorg. Lunds mittpunkt och baksida under 500 år" (2017). *Kyrkohistorisk årsskrift*, 120, 260-262.

Total number of authors:
1

Creative Commons License:
Ospecificerad

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

mellan domkapitel och präst (diakon), medan den som utsatts för till exempel ett övergrepp, kanske av sexuell natur, inte kan överklaga ett beslut? Det tycks ge den anmälande en svag rättsställning. Vad skulle det innebära om frågorna om erinran, provotid respektive miste av ämbetet var en process där också den utsatte hade talerätt? Den nuvarande ordningen ger stundtals intryck av att internt skydda ämbetsinnehavaren och väcker inte tilltro till rättsordningen. Det är en fråga som behöver diskuteras ytterligare. Dessutom får i dag inte domkapiteln del av polisutredningar, som de fick tidigare, vilket gör tillsynsuppgiften än mer komplicerad.

I sin artikel om kyrkoordningen och ekumeniken påpekar TD Erik Eckerdal med emfas att det är en underlig ordning att de medvetna beslut om ekumeniska överenskommelser som Svenska kyrkan har gjort tycks ha en lägre ställning än medlemskap i Lutherska världsförbundet i kyrkoordningens bestämmelser. Det har inom LVF funnits starka strävanden till att förändra förbundet till en *communio*, men utan framgång. De kyrkor med vilka Svenska kyrkan har en på överläggningar och dialoger formad kyrkogemenskap menar Eckerdal har en i KO lägre dignitet. Jag är dock inte säker på att LVF, för att det nämns först, ska uppfattas som mer centralt.

Eckerdal diskuterar även vilka dokument som kan vara »andra av Svenska kyrkan bejakade dokument», det vill säga den avslutande raden i bestämmelserna om Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Förarbetena nämner olika möjligheter men jag menar att ett dokument, för att kunna kallas bejakat, förutom att ha en god reception inom kyrkan också måste ha godtagits i kyrkomötet. Jag förstår det så att Eckerdal gärna vill lyfta in dokument från de ekumeniska dialogerna. Visserligen bygger de ekumeniska överenskommelserna på dialogdokument men dessa har aldrig varit en del av själva överenskommelserna, endast en bakgrund. Varje dialogdokument är ju format utifrån de frågeställningar som varit centrala i relationen till dialogpartnern. Fokus blir ju självklart på ett annat sätt i en dialog med de svenska frikyrkorna och de anglikanska kyrkorna. De kan därför inte

enkelt läggas bredvid varandra eller adderas till varandra.

De olika artiklarna väcker således många reflektioner och visar på det angelägna med Stiftelsen Fjellstedtska skolans initiativ. Jag hoppas att skolan fortsätter att publicera skrifter inom det kyrkorättsliga fältet. De ecklesiologiska frågorna, så som de kommer till uttryck i bestämmelser och praxis, behöver fortlopande belysas.

KLAS HANSSON

Andreas Manhag

KRAFTSTORG. Lunds mittpunkt och baksida under 500 år.

Lund: Lunds domkyrka 2017, 171 sid.

Centrum i Lunds ärkestift, som en tid omfattade hela Norden och Nordatlanten, fanns i metropolen Lund, Danmarks största stad under den tidiga medeltiden. Centralt i Lund låg domkyrkan. Omedelbart öster om domkyrkan finns sedan 1831 en öppen plats kallad Kraftstorg, och mitt på torget är rest eller kanske snarare nedgrävt monumentet »Intighet» på initiativ av UARDA-akademien 1984. Om det är svårt att få syn på intigheten, finns numera som alternativ en praktfull bok, som skildrar platsens historia sedan 1500-talet.

Lunds domkyrka jubilerar 2023 för då är det 900 år sedan invigningen av kryptans huvudaltare. Med anledning av jubileet förbereder en grupp forskare en större publikation om domkyrkans historia. Som ett tidigt sidoresultat av projektet har antikvarien Andreas Manhag vid Historiska museet vid Lunds universitet och med kontor som vetter mot torget författat boken *Kraftstorg. Lunds mittpunkt och baksida under 500 år*. Manhag har tidigare skrivit en bok om domkyrkoarkitekten Theodor Wählin (2011) och är även medförfattare till en bok om biskopen Peder Winstrup (2017). Boken om Kraftstorg ligger tematiskt och i sin utformning i linje med de tidigare verken. Den är välskriven, klart disponerad och mycket rikt illustrerad. Och den riktar sig till allmänheten och andra som är intresserade av Lund och dess domkyrkas historia.

Boken inleds med ett förord av projektledaren för »Lunds domkyrka 2023» Håkan E. Wilhelmsen och med ett företal av författaren själv. Sedan följer tio kapitel: Lund – Danmarks metropolis och Nordens Rom; Byggmästare van Düren och de sista ärkebiskoparna, 1497–1536; Reformationens Lund – en stad i ruiner, 1536–1658; Universitetet planeras och etableras vid Kraftskyrkogård, 1658–1751; Domkyrkans absid – ett arkitektoniskt riksintresse, 1751–1809; Kraftskyrkogård uttraderas och Kraftstorg anläggs, 1809–1837; Domkyrkoarkitekt Brunius utvidgar Kraftstorg, 1837–1859; Domkyrkoarkitekt Zettervall störtar helgonen och river törnekronan, 1861–1902; Domkyrkoarkitekt Wählin ger Kraftstorg dess nuvarande utseende, 1902–1943; De sista domkyrkoarkitekterna och tiden därefter, 1944–2016. Boken avslutas med noter och källor.

Som det framgår av rubrikerna är framställningen kronologisk. Den börjar med det medeltida Lund, men tyngdpunkten läggs på tiden från och med Adam van Dürens restaurering av domkyrkan. Geografiskt skildras utvecklingen för det rum som utgörs av Kraftstorg med kringliggande byggnader i alla väderstreck. Torget inramas idag av domkyrkan med absiden i väster, Historiska museet i norr, Lunds domkyrkas kapitelhus med stiftsförvaltningen i öster, en rad av hus i söder vilken inkluderar den nuvarande biskopsbostaden med adress Kraftstorg 4 samt det medeltida Liberiet. Ibland sträcker sig perspektivet lite längre, till exempel när även domkyrkans torn kommer i blickfånget i samband med Zettervalls restaurering.

Dagens bild av Kraftstorg är resultatet av en lång och komplicerad utveckling. Enligt boken är det senaste tillskottet till torget »Åkes bänk» från 2009, men efter utgivningen tillkom 2018 en ny, inglasad entré till Historiska museet. Går man sedan genom historien möts man av ett myller av olika institutioner, byggnader och funktioner, som har avlöst varandra. Platsen har på det viset varit i ständig förändring utifrån nya möjligheter och behov.

I boken om Kraftstorg lär man nytt om domkyrkans roll, om skiftande restaureringar av domkyr-

kan med viljestarka byggmästare och arkitekter, om de många medeltida byggnader som låg kring kyrkan, om korsgången som utgick från högkoret och som nu syns genom dörrar och trappor ut mot torget. Man kan läsa om skiftande användningar av den enda kvarvarande medeltida byggnaden bredvid domkyrkan, alltså Liberiet. Man lär mer om Adam van Düren och valvkapitälerna med porträtt som Manhag har identifierat och som förmodligen avbildar kungarna Hans och Kristian II samt Fredrik I och hans blivande drottning Sophie. Här skildras symbiosen mellan domkyrkan och universitetet och hur absiden räddades av Gustav III, men dock blev nedtagen och återuppbyggd. Här finns nytt om domkyrkoarkitekterna Carl Georg Brunius och Helgo Zettervalls radikala friläggningar och ingrepp, där den förstnämnda kallade korstolarna för »skräpet» och flyttade ned dem till kryptan. Vidare går det att läsa om biskopsresidensens skiftande lokalisering och utformning, tillkomsten av Historiska museet, kapitelhuset, gångbron över till domkyrkomuseet kallad »Suckarnas bro» och mycket annat.

Under läsningens gång möts man av enstaka synpunkter, som när Manhag beklagar de »brutala» rivningar som Brunius och Zettervall åstadkom, till exempel förstnämndas rivning av »Svarta konsistoriet» i slänten norr om domkyrkan samt borttagandet av van Dürens stora strävpelare mellan Liberiet och tvärskeppet. Brunius hade för övrigt gärna låtit riva även Liberiet, men det förhindrades av att byggnaden ägdes av universitetet. Zettervalls rivning av de två medeltida västtornen beskrivs som »säkerligen det grövsta ingreppet någonsin i domkyrkobyggnaden» (s. 113) och rivningen av det medeltida högaltaret från 1145 som ett av »de värsta ingreppen» (s. 114f.). Det blir aldrig tråkigt att läsa denna bok.

Men den största behållningen av boken är kanske ändå illustrationerna, där det kryllar av kartor, akvareller, teckningar och fotografier, som visar områdets utveckling genom tiderna. Bilderna är en fröjd och man anar Manhags förmåga att leta fram ur arkiven tidigare okända eller opåaktade bilder som ett viktigt källmaterial.

Några lite kritiska noter måste dock tilläggas:

I inledningen manar Manhag fram betydelsen av Lund och dess ärkesäte och skriver att »Lunds stadsbild var enastående ur ett nordiskt perspektiv» (s. 1) eftersom den inte som andra medeltida städer låg vid havet. Nja, det var relativt vanligt för den tidiga medeltidens centralorter att ligga i inlandet, till exempel gäller det för Lunds vänort Viborg på Jylland, även den ett biskopssäte och sedan 1800-talet med en snarlik domkyrka, och fler exempel kan nämnas, som Slagelse på Själland och Skara i Västergötland.

Det hade varit trevligt om Manhag hade nämnt att Saxo Grammaticus, författaren till »Gesta Danorum», Danernas krönika, var kanik vid Lunds domkapitel och således måste ha skrivit sitt verk i en av de försvunna byggnaderna vid Kraftstorg. Identifikationen av Saxo som kanik i Lund påvisades av latinisten Karsten Friis-Jensen, men behöver uppmärksammas ytterligare, då många fortsatt förknippar Saxo med klostret i Sorö på Själland.

I hastigheten glöms bort (s. 31) att även Gotland låg under den danska kronan fram till 1645 och därför omfattades av reformationen 1536.

Boken om Kraftstorg bör nå många läsare och tittare. Sedan har det varit ett särskilt nöje för undertecknad att läsa om och betrakta torgets skiftande framtoning, då även jag under ett antal år på 1980-talet hade kontor på Kraftstorg 4 med daglig utsikt till torget med Liberiet och absiden. Huset var länge en doktorand- och forskarfilial till Arkeologiska institutionen innan det 1993 blev biskopshus.

JES WIENBERG

Klas Hansson (red.)

BAKOM BILDERNA. Biskopsporträtt i Strängnäs.

Skellefteå: Artos & Norma 2019, 190 sid.

De svenska stiftet äger omfattande porträttsamlingar, vilka ofta består av porträtt av stiftets biskopar från reformationen och fram till idag och som hänger i sessionssalar och biskopshus. Dessa samlingar är en kulturskatt med ett historiskt

och kyrkohistoriskt värde som endast delvis är dokumenterat på ett modernt vetenskapligt sätt. Korta beskrivningar finns i mer eller mindre gamla inventarieförteckningar och hos flera stift i Svenska kyrkans digitala inventarieregister SACER. Det skulle vara önskvärt att alla samlingarna gick igenom och att alla stifts herdaminneskommittéer tillsammans med stiftet och de stiftshistoriska sällskapen gav ut en dokumentation bestående av foto på varje målning, beskrivning av varje målning, gärna gjord av en konstvetare, samt en levnadsteckning av den avbildade personen. Sex stift är nu dokumenterade efter denna modell, dock med lite olika sätt att presentera resultatet. Växjö stift gav redan år 1994 ut en bildkrönika med kommentarer. Förutom Göteborgs stift (1997), Skara stift (2003), Karlstads stift (2012), Uppsala stift (2014) och Kalmar stift (2017) har nu Strängnäs stifts porträttsamling dokumenterats. Bakom Strängnäs stifts biskopsporträtt står en grupp inom Strängnäs stifts herdaminneskommitté. Texterna har författats av professor Ingun Montgomery, TD Jarl Jergmar, TD Fredrik Santell, kontraktsprost Karin Karlberg, FD Margareta Nisser-Dalman och docent Klas Hansson, som också varit bokens redaktör.

Genom en kort inledning på temat »porträtt – mer än en avbildning», ger Margareta Nisser-Dalman en ingång till boken och till porträtt som genre och visar att porträtt är mer än en avbildning av en person. Så argumenterar hon för att de stiftar- och donatorsporträtt som finns i många medeltidskyrkor kan betraktas som tidiga exempel på målade porträtt. Även epitafer kan i någon mening räknas till porträttkonsten även om de inte alltid är så porträttlika. När porträttten av kungar och ämbetsmän under renässansen blir vanligare får porträtten en djupare funktion än det enskilda porträttet, nämligen som ett sätt för etablissemangen att visa legitimitet och för att manifestera varaktighet och förtroende. Margareta Nisser-Dalman visar att minnesfunktionen är central. Det gäller för konstnären att visa personen inplacerad i sin tid och med de signalelement som är viktiga i den avbildades kontext. Detta innebär att bakgrunder med detaljer från tiden för por-